

УДК 633.63:631.171

СКЛАДОВІ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИРОБНИЦТВА ЦУКРОВИХ БУРЯКІВ

ПИРКІН В.І. –

кандидат економічних наук,

ГАПОНЕНКО Г.Д. –

старший науковий співробітник,

ГОРЕЛЕНКО В.І. –

старший науковий співробітник,

ГІЗБУЛЛІНА Л.Н. –

науковий співробітник,

МОСКАЛЕНКО В.П. –

науковий співробітник,

КИРКОВСЬКА О.П. –

головний фахівець (Інститут біоенергетичних культур і цукрових буряків НААН України).

Вступ. Рівень економічної та соціальної ефективності виробництва залежить від багатьох чинників. Для практики господарювання, для керівників і відповідальних спеціалістів, суб'єктів підприємницької чи інших видів діяльності важливим є детальне знання масштабів дії форм контролю та використання найістотніших внутрішніх і зовнішніх чинників ефективності на різних рівнях управління виробництвом продукції та діяльністю трудових колективів. Той чи інший суб'єкт господарювання може й мусить постійно контролювати процес використання внутрішніх чинників через розроблення та послідовну реалізацію власної програми підвищення ефективності діяльності. А також урахувати вплив на неї зовнішніх чинників. У зв'язку з цим виникає необхідність конкретизації напрямків дії та використання головних внутрішніх і зовнішніх чинників підвищення ефективності діяльності суб'єктів господарювання.

Одним із чинників, що найбільш ефективно впливає на економіку сільськогосподарських підприємств, є технологія виробництва сільськогосподарської продукції. Технологічні нововведення, особливо сучасні форми механізації та інформаційних технологій, справляють найістотніший вплив на рівень і динаміку ефективності виробництва продукції. За принципом ланцюгової реакції вони спричиняють суттєві зміни в технологічному рівні та продуктивності технологічного устаткування, методах і формах організації трудових процесів, підготовці та кваліфікації кадрів тощо.

Результати досліджень. Провідне місце в підвищенні ефективності технології займають матеріально-технічні засоби, які сприяють розв'язанню проблеми ресурсозбереження, зниження матеріаломісткості та енергоємності продукції, раціоналізується управління запасами матеріальних ресурсів і джерела-

ми постачання. Продуктивність технічних засобів залежить не тільки від технологічного рівня, але й від належної організації ремонтно-технологічного обслуговування, оптимальних строків експлуатації, змінності роботи, завантаження в часі тощо.

Щодо технічного оснащення, наприклад, бурякосійних підприємств, то за останні 20 років в Україні застосовується, в основному, іноземна техніка. Наприклад, трактори Джон Дір 8430, Джон Дір 8400, Джон Дір 7530, Джон Дір 6830 (США), МТЗ-80, 82, 100 (Білорусь) та інших країн успішно використовуються на виробництві сільськогосподарської продукції. З вітчизняних тракторів практикуються Т-150, ХТЗ-121, ХТЗ-161, ЮМЗ. Із сільськогосподарських машин плуги, сівалки, збиральні машини, в основному, іноземного виробництва. З вітчизняних сільськогосподарських машин бурякосійні підприємства мають технічні засоби: для внесення органічних і мінеральних добрив, плуги, борони різних типів, культиватори, оприскувачі.

Придбання іноземної техніки, у 1,5-2,0 рази дорожчої для України, обходиться збільшенням витрат на 1 гектар на 15-20 % і більше.

Звичайно, були б високопродуктивні, економні вітчизняні трактори, сільськогосподарські машини - це сприяло б здешевленню виробництва сільськогосподарської продукції.

Нині, в Україні є чимало заводів і «заводиків», які виготовляють сільськогосподарські машини (оприскувачі, культиватори, борони, машини для внесення органічних і мінеральних добрив).

Але не всі сільськогосподарські машини відповідають агротехнічним вимогам, тому що, наприклад, застосовується метал, який не відповідає ДСТУ і, як результат, втрачається надійність машин. Ефективність використання виробничих фондів визначається через фондівддачу, відношенням об'єму виробництва продукції до середньої повної вартості основних фондів у грошовій формі за відповідний період. В Україні фондівддача за 1999-2002 рр. зросла з 0,41 до 0,63 грн.

З метою підвищення фондівддачі слід активізувати використання основних фондів, швидше освоювати їх, підви-

щувати технічний рівень виробництва та інше.

Важливим показником є й фондівмісткість, який визначається відношенням основних виробничих фондів до обсягу виробництва продукції, тобто - це обернений показник до фондівддачі. З метою зниження фондівмісткості необхідно підвищувати продуктивність праці, технічно переозброювати підприємства, зменшувати вартість засобів праці на одиницю потужності, подовжувати режим експлуатації основних фондів, *табл. 1.*

Зростання фондівмісткості можна пояснити великою вартістю основних засобів (тракторів, збиральної техніки та ін.), які закуповуються за кордоном. При невеликих темпах росту виробництва сільськогосподарської продукції ці два показники майже зрівнялися. А за нормативами фондівддача має перевищувати фондівмісткість в 1,5-2 рази.

В зв'язку з цим доцільно на державному рівні визначитися з системою машин в Україні і конкретно: які машинобудівні заводи будуть удосконалюватися на окремих групах машин.

В сучасній технології вирощування цукрових буряків високопродуктивні вітчизняні гібриди є важливим елементом підвищення продуктивності культури. Високий біологічний потенціал їх продуктивності дозволяє в короткі строки збільшити валовий збір коренеплодів і покращити їхні технологічні якості.

Продуктивність агрофітоценозів цукрових буряків в системі виробництва значною мірою визначає ланка – заводська підготовка насіння. Звідси у формуванні високої врожайності і технологічних якостей коренеплодів важлива роль належить сучасним ЧС гібридам цукрових буряків.

Саме фактор стійкості гібридів до хвороб досить значною мірою впливає на прискорення темпів інтенсифікації бурякоцукрової галузі, будучи одним із її чинників.

Зростаюча ураженість в Україні цукрових буряків хворобами, яка виникає за різних причин (інтродукція іноземних сортів і гібридів, неадаптованих до місцевих умов, недотримання екологічних вимог до них та ін.), є причиною, що обмежує розвиток бурякової галузі.

Так, наприклад, гібрид Анічка, зав-

Таблиця 1.
Фондівмісткість і фондівддача в сільському господарстві України

Показники	Роки				
	2005	2006	2007	2008	2009
Фондівмісткість, грн.	0,81	0,78	0,87	0,90	0,99
Фондівддача, грн.	1,24	1,28	1,15	1,11	1,01

дяки стійкості до церкоспорозу, при вирощуванні за інтенсивною технологією забезпечує збір цукру 10,7 т/га. Ураженість гібрида церкоспорозом становила 2,5, тоді як стандарт - 3,1 бала.

Гібриди цукрових буряків вітчизняної селекції є стійкими до кореневих гнилей, церкоспорозу, а вартість насіння майже у 2-3 рази менша у порівнянні з іноземними гібридами.

Роль генотипу гібридів у загальному зборі цукру можна підвищити за рахунок внесення рекомендованих норм мінеральних добрив. В зв'язку з тим, що в сучасних умовах не витримується науково-обґрунтована система мінерального живлення, зокрема, на гектар посіву цукрових буряків в Україні замість необхідних 340-350 кг/га д.р. вноситься 115 кг діючої речовини мінеральних добрив, важливого значення набудатимуть гібриди, чутливі до забезпечення мінеральним живленням.

Сучасні гібриди цукрових буряків мають добрі технологічні якості, толерантні й стійкі до біотичних і абіотичних факторів довкілля, виділяються пластичністю, посухостійкістю і економічно-вигідні до застосування.

Вирощування стійких до хвороб гібридів на великих площах дозволяє одержувати високі й стабільні врожаї (за умов мінімального застосування препаратів захисту рослин від хвороб) та знизити хімічне навантаження на ґрунти й ґрунтові води, захистити довкілля.

В останні роки порушуються найважливіші технологічні процеси з питань строків сівби і формування густоти насадження. **Наукою й практикою доведено, що запізнення з сівбою цукрових буряків на 5-6 днів проти оптимального призводить до недобору врожайності коренеплодів на 5-8 т/га та їх цукристості на 0,1-0,4 %, табл. 2.**

Отже, кожен день запізнення з сівбою призводить до зменшення маси коренеплодів, листя та цукристості по відношенню до оптимальних строків сівби. Значним фактором у підвищенні ефективності виробництва цукрових буряків відіграє густота насадження. За науковими рекомендаціями, виробничим досвідом оптимальна густота має бути

110-120 тис. шт./га. В 2011 р. в Україні вона становила 88 тис. шт./га, в 2012 р. – 89,0 тис. шт./га. В окремих регіонах розбіжність цього показника від 75-78 тис. шт./га до 93-95 тис.шт./га. Тільки від заниженої густоти насадження рослин підприємства втрачають 6,0-7,0 т/га урожаю коренеплодів.

Отже, порушення технологічної дисципліни обумовлює різке зниження врожайності сільськогосподарських культур. Так, несвоєчасне виконання технологічних операцій призводить до недобору біологічного врожаю та збільшенню прямих витрат вирощеної продукції, погіршенню її якості.

В останні 15 років у аграрному секторі різко скоротилося поголів'я тварин, зменшилося внесення органічних добрив, підвищилася кислотність ґрунту.

Унаслідок різкого скорочення поголів'я тварин виробництво гною скоротилося. Тому на перший план виходить використання поживних решток, солом зернових культур, кукурудзи, сої, листя цукрових буряків та інших.

Поголів'я тварин і птиці в 2009 р. в Україні зменшилося порівняно з 1985 р. на 81,9 %, що призвело до зменшення площі кормових культур на 77,9 %. В результаті це привело до зменшення внесення органічних добрив на гектар орної землі з 38,2 т в 1985 р. до 0,6 т в 2009 р.. Подібна ситуація й в Київській області, табл.3.

Тому для підтримки родючості ґрунту та відновлення балансу поживних речовин доцільно збільшувати поголів'я тварин з метою забезпечення виробництва продукції й внесення нормованої кількості органічних добрив. Разом з тим нищій рівень застосування міндобрив не забезпечує потреб сільськогосподарських культур.

Нині в Україні взятий курс на виробництво конкурентоспроможної продукції при досягненні врожаю зернових 5-6 т/га, цукрових буряків 40-50 т/га, соняшнику 2,0-2,5 т/га, картоплі 20-25 т/га, удоїв молока від корови 5-6 тис.кг на рік. Для виробництва необхідної продукції потрібно освоювати нові зональні екологічно-обґрунтовані технології з раціональним витрачанням ресурсів і підвищенням

окупності енергії та ефективності використання всіх елементів, направлених на підвищення продуктивності виробництва продукції.

Проте, якщо звернутися до аналізу забезпечення урожаю поживними речовинами, то виявляється, що за рахунок недовнесення добрив та виносу поживних речовин рослинами з ґрунту - в кінці кінців виявляється негативне сальдо.

Норматив забезпечення поживними речовинами для Київської області визначений у розмірах $N_{100} P_{100} K_{140}$, всього необхідно вносити щорічно 340-350 кг/га д.р.

Отже, значного підвищення ефективності виробництва цукрових буряків на планову урожайність 50-60 т/га можна досягти за рахунок корекції родючості ґрунту, відновлення в ньому балансу елементів живлення з урахуванням усіх сільськогосподарських культур сівозміни. Після вирівнювання балансу між внесеними і використаними мікродобривами, в подальшому їх внесення до встановлених норм, буде проводитися меншою кількістю (як донесення, що дасть можливість зменшити витрати коштів у структурі собівартості цукрових буряків на добрива на 30-40 %).

Продукти праці, їхня якість і зовнішній вигляд (дизайн) також є важливим чинником ефективності діяльності суб'єктів господарювання. Рівень останньої має корелювати з корисною вартістю, тобто ціною, яку покупець готовий заплатити за вибір продукції відповідної якості. Проте, для досягнення високої ефективності господарювання, самої тільки корисності товару недостатньо. Пропонована підприємством для реалізації продукція має з'являтися на ринку в потрібному місці у потрібний час і за добре обміркованою й обґрунтованою ціною. Тому на сільськогосподарських підприємствах слід організувати маркетингову службу.

Маркетинг – система управління діяльністю фірми (підприємства, компанії) стосовно всебічного вивчення ринку та потреб споживачів, просування до них існуючих товарів і формування на цій основі стратегії розробки нових видів товарів та взаємовідносин з покупцями

Таблиця 2.

Вплив строків сівби цукрових буряків в Україні на ріст маси коренеплодів і цукристість в 2012 р. (станом на 1.08.2012 р.)

Регіони	Посіяно цукрових буряків, тис. га	Посіяно в оптимальні строки (до 20.04)				Посіяно з 20.04 до 1.05				Посіяно після 1.05		
		площа, тис. га	маса коренеплодів, г	маса листя, г	цукристість, %	площа, тис. га	маса коренеплодів, г	маса листя, г	цукристість, %	площа, тис. га	маса коренеплодів, г	маса листя, г
Степ	28,0	19,6	192	185	11,8	5,2	156	148	11,2	0,2	134	130
Лісостеп	360,7	252,3	298	294	13,0	84,4	238	235	11,8	24,0	209	206
Полісся	96,5	59,0	264	278	12,5	29,4	211	222	11,5	8,1	185	194
Всього	482,2	330,9	251	252	12,4	119,0	202	202	11,5	32,3	176	177

Таблиця 3.

Поголів'я тварин та птиці в Київській області в 1985-2009 рр., тис. голів

Тварини і птиця	Роки					
	1985	1990	1995	2000	2005	2009
Велика рогата худоба	1462,2	21307,8	849,6	437,6	266,2	161,4
в т.ч. корови	546,6	473,5	373,4	245,2	142,7	86,2
Свині	857,6	853,2	700,1	399,4	465,2	486,4
Вівці	137,2	55,1	15,6	3,0	4,9	7,1
Птиця всіх видів	17,4	15,9	12,0	8,4	18,4	20,3
Кормові культури всього, га	517,0	571,0	533,0	407,0	228,0	130,0
Внесення органічних добрив на 1 га орної землі, тонн	12,0	10,5	8,7	2,5	1,5	1,1

з метою отримання прибутку. Маркетинг призиває пристосовувати виробництво до вимог ринку. Маркетинг включає розробку товару (визначення виду і встановлення характеристик товару, що реалізується), аналіз ринку (розподіл ринків, виділення перспективних ринків), цінову стратегію і політику. Взаємовідносини між виробниками продукції споживачами створює саме підприємство (фірма) і безпосередньо пов'язані з нею загальною діяльністю контрагенти: поставщики, клієнти, конкуренти, маркетингові посередники. Нині ринок в аграрному секторі – стихійний, так як виробництво сільськогосподарської продукції проходить в залежності від реалізаційних цін. Наприклад, в останні роки найбільш економічно вигідними культурами були: соя, пшениця, кукурудза, гречка та інші, рентабельність яких становила 120-250 %. В зв'язку з цим виникають проблеми із створенням ефективних сівозмін.

Слід зазначити, що виробництво та реалізація сільськогосподарської продукції мають бути перспективно передбачливими. При цьому необхідно врахувати спеціалізацію підприємства, його сівозміни та структуру посівних площ, які певною мірою мають відповідати нормативам. **Нині в структурі посівних площ значно зменшилися посіви цукрових буряків, які становлять в Україні біля 2 %, в Київській області – біля 4 %, а за визначеними нормативами ці показники мають становити не менше 10 %. Тому основою технології кожної культури є застосування ефективних науково-обґрунтованих сівозмін відповідно до умов регіону.**

Отже, якщо врахувати запропоновані удосконалення у бурякоцукровому виробництві, то можна досягти біологічної урожайності на рівні 60-70 т/га і цукристості 17-18 %.

Нині Інститут біоенергетичних культур і цукрових буряків пропонує нову біоадаптивну технологію, яка основана на мінімізації технологічних операцій і зменшенні хімічного навантаження на ґрунт. Це дає можливість зменшити витрати й

отримувати конкурентоздатну екологічно чисту продукцію.

Ця технологія могла б інтенсивно впроваджуватися в бурякосійних районах України, забезпечувати прибутковість як бурякосійних підприємств, так і України в цілому. Якби у державі була можливість вирішити питання з дешевим довгостроковим кредитуванням (5-7 %), відновити виробництво вітчизняного насінництва, забезпечити державну підтримку буряківництва, то у виробників з'явилася б зацікавленість у вирощуванні цукрових буряків, як це відбувається в Росії та країнах Європи.

Наприклад, в Росії передбачено державну підтримку цукробурякової галузі на 2012 рік, а саме:

- відшкодування сільськогосподарським товаровиробникам частини витрат на придбання: мінеральних добрив - 991 руб./га посівів цукрових буряків за умови внесення їх не менше 130 кг/га; хімічних засобів захисту рослин - 768 руб./га за умови придбання їх на суму не менше 3300 руб./га (без ПДВ); елітного та гібридного насіння вітчизняного виробництва – 810 і 990 руб. за 1 посівну одиницю відповідно бюджетам суб'єктів Російської федерації;

- субсидування процентної ставки за інвестиційними кредитами, отриманими в російських кредитних організаціях на будівництво, реконструкцію та технічне

Бібліографія.

1. М.В. Роїк, В.І. Пиркін, В.М. Сінченко. Високоєфективна технологія виробництва цукрових буряків. – К.: ІЦБ НААН України, Глобус Прес, 2010. – 166 с.
2. Ульрих Кестер. Основы анализа аграрного рынка. /Наук. ред. пер. О. Нів'євський. - К.: Видавництво АДЕФ - Україна, 2012.-486 с.
3. Буряківництво: проблеми інтенсифікації та ресурсозбереження / К.: Видавництво НВП ТОВ «Альфа-стевія ЛТД», 2007. - 496 с.
4. В.М. Сінченко. Управління формуванням продуктивності цукрових буряків / К.: ІБКІЦБ НААН України, ТОВ «Нілан-ЛТД», 2012. – 582 с.

Анотація.

Забезпечення виробників нормативними матеріально-технічними засобами, дотримання технологічної дисципліни, маркетинг і ефективні ринкові відносини дадуть можливість зробити прибутковою та рентабельною галузь буряківництва.

Анотація

Обеспечение производителей нормативными материально-техническими средствами, соблюдение технологической дисциплины, маркетинг, эффективные рыночные отношения дадут возможность отрасли свекловодства сделать прибыльной и рентабельной.

Annotation

Providing of producers, observance of technological discipline, marketing normative material and technical facilities, effective market relations will give an opportunity to do industry of the beet growing profitable and cost-effective.

переозброєння цукрових заводів і заводів з виробництва дражованого насіння цукрових буряків;

- відшкодування частини витрат на сплату відсотків за кредитами, отриманими на строк до 1 року на закупівлю цукрових буряків;

- виділення коштів на регіональні важливі програми (всього 7 програм) з модернізації цукробурякового підкомплексу в Липецькій, Вороніжській, Тульській, Тамбовській, Білгородській, Саратовській областях і Алтайському краю.

В ЄС на 1 га сільськогосподарської ріллі в середньому надається 500 євро. Наприклад, Франція сільськогосподарським виробникам надає всього субсидій близько 11 млрд. євро, 500 євро/га і, додатково, на цукрові буряки, ще близько 400 євро/га. Таким чином, держава підтримує вирощування цукрових буряків 900 євро/га.

Висновки:

1. Для підвищення врожайності та якості цукрових буряків доцільно створити умови із забезпечення бурякосійних підприємств матеріально-технічною базою (сучасними технічними засобами, високопродуктивними вітчизняними гібридами, нормативною кількістю гербіцидів, інсектицидів, фунгіцидів та мінеральних добрив).

2. Дотримання вимог технології зі своєчасного й якісного виконання технологічних операцій, їхньої мінімізації та зменшення хімічного навантаження на ґрунт призводить до зменшення витрат та виробництва екологічно-чистої, конкурентоздатної продукції.

3. Під основний обробіток ґрунту використовувати поживні рештки та побічну продукцію культур, а також сидерати та науково-обґрунтовані норми внесення мінеральних добрив (340-350 кг/га д.р.), що дасть можливість відновити баланс гумусу та поживних речовин у ґрунті.

4. Щоб галузь буряківництва в Україні була ефективною, щоб зацікавити виробників у вирощуванні цукрових буряків, необхідна державна підтримка за прикладом Росії і країн Європи.